

Viðbótarlífeyrissparnaður og annar sparnaður

3

Öll viljum við lifa góðu lífi. Hluti af því er að eiga skemmtilegar frístundir, hafa tíma til að sinna áhugamálunum og vera með þeim sem okkur þykir vænt um. Eftirlaunaárin eru það æviskeið sem gefur besta tómið til að njóta lífsins og gera allt það sem okkur hefur langað til að gera en höfum látið sitja á hakanum á starfsævinni. Jafnframt er það á þessum tíma sem við þurfum að lifa af eignum og áunnum lífeyrisréttindum.

Til þess að geta haldið óbreyttu lífsmynstri eftir að vinnu lýkur er nauðsynlegt að leggja meira fyrir en það sem greitt er í lífeyrissjóð. Í þessum kafla er farið yfir leiðir til þess og þar kemur fram að besta og farsælasta leiðin til að bygga upp eignir sé reglulegur sparnaður alla starfsævina.

Sparnaðurinn getur haft margvíslegan tilgang og það er ágætt að flokka hann í samræmi við það. Með því er auðveldara að setja sér markmið og skipuleggja sparnaðinn. Um það fjallar seinni hluti kaflans.

Í þessum kafla:

- Viðbótarsparnaður er nauðsynlegur
- Að borga sjálfum þér fyrst
- Viðbótarlífeyrissparnaður
- Annar sparnaður
- Aðrar eignir sem eftirlaunasjóður
- Að reikna með framtíðinni

„Ég hef ekki efni á að heimsækja þig“

Fyrir mörgum árum rakst ég á kunningja minn sem ég hafði ekki hitt lengi. Hann spurði mig hvað ég gerði og þegar ég sagði honum það og bauð hann velkominn til mín í vinnuna sagði hann: „Nei, ég hef ekki efni á að heimsækja þig, ég á enga peninga og á því ekkert erindi til þín.“ Ég svaraði strax og sagði honum að þá ætti hann einmitt erindi til mín, „Því besta leiðin til að eignast sparifé er að leggja fyrir reglulega og það þarf ekki að vera há fjárhæð í hvert skipti“. Við fórum fljótlega að tala um annað og tíminn leið fljótt. Í lok samtalsins ítrekaði ég boð mitt en fékk litlar undirtektir.

Örfáum dögum síðar kom hann til mín og sagðist hafa rætt málið við eiginkonu sína sem hefði hvatt hann til að þiggja boð mitt. Ég sagði honum þá frá kostum viðbótarlífeyrissparnaðar sem ég tel að sé sparnað-artækifæri sem allir eigi að nýta sér ef þeir treysta sér til. Ég ræddi líka við hann um annan sparnað og lét í ljós þá skoðun mína að best væri að gera hvort tveggja, gera samning um viðbótarlífeyrissparnað og leggja fyrir reglulega í annan sparnað. „Þú veist nefnilega aldrei hvenær þú þarft á peningunum að halda og viðbótarlífeyrissparnaður er alltaf bundinn til 60 ára aldurs.“

Hann spurði þá í hverju væri best að fjárfesta og ég ráðlagði honum að greiða viðbótarlífeyrissparnaðinn inn á aldurstengd verðbréfasöfn en byrja á því að greiða annan sparnað í skuldabréfasjóð sem væri alltaf laus. „Ég ætla að ræða þessi mál við konuna og hef kannski samband við þig aftur,“ sagði hann þá og kvaddi. Daginn eftir kom hann og gekk frá samningi um lífeyrissparnað og bað mig jafnframt um að millifæra mánaðarlega af bankareikningi tiltekna fjárhæð til að kaupa verðbréf í áskrift.

Þessi kunningi minn hefur komið reglulega til mín síðan og oftast með konuna sína með sér. Fljótlega eftir að þau komu fyrst hækkuðu þau mánaðarlegan sparnað og núna fullnýta þau heimildir til viðbótarlífeyrissparnaðar. Á nokkrum árum hafa þau safnað sjóði sem þau eru mjög ánægð með. Ég minnti hann nýlega á fyrsta samtali okkar um þessi mál, þegar hann sagðist ekki hafa haft efni á að heimsækja mig og sagðist hann þá bara hafa tekið svona til orða. „En ég verð hins vegar að játa að það hvarflaði ekki að mér að við gætum eignast eins mikla peninga og okkur hefur tekist með reglulegum sparnaði á síðustu árum.“

Viðbótarsparnaður er nauðsynlegur

Lífeyrisgreiðslur úr lífeyrissjóðum og frá Tryggingastofnun eru góð undirstaða eftirlauna en duga sjaldnast til að halda óbreyttum lífsgæðum eftir að fólk hættir að vinna. Sérstaklega á það við ef fólk vill eða þarf að hætta að vinna fyrir sjötugt. Þess vegna er viðbótarsparnaður nauðsynlegur.

Greiðslur úr lífeyrissjóði eru venjulega stærsti hluti tekna fólks á eftirlaunaárunum. Ef fólk hefur greitt í lífeyrissjóð alla starfsævina geta þær orðið verulegar. Hins vegar er afar sjaldgæft að þær verði svo miklar að fólk þurfi ekki að draga nokkuð saman seglin ef ekki er öðru til að dreifa.

Skoðum dæmi af tveimur einstaklingum sem hafa greitt í lífeyrissjóð alla starfsævina. Þeir hefja báðir störf 25 ára og greiða í lífeyrissjóð til 65 ára aldurs. Annar þeirra hefur töku lífeyris 65 ára en hinn sjötugur.

Greiðslur úr lífeyrissjóði

sem hlutfall af lokalaunum og meðallaunum

Eftirlaunaaldur	% af lokalaunum	% af meðallaunum
65 ára	40–50%	50%
70 ára	70%	80%

Gert er ráð fyrir greiðslum í lífeyrissjóð í 40 ár á aldrinum 25 til 65 ára aldurs.

Tafla 3.1 Tekjur úr lífeyrissjóðum eru venjulega stærsti hluti tekna eftir starfslok. Þær duga þó ekki einar og sér til að halda óbreyttum lífsgæðum.

Eins og sést á þessari töflu eru lífeyrisgreiðslur úr lífeyrissjóðum ekki nema 40–50% af lokalaunum og 50% af meðallaunum sjóðfélaga sem hefur töku lífeyris við 65 ára aldur. Hjá þeim sem bíður til sjötugs hækkar hlutfallið í 70–80%. Í töflunni er miðað við lífeyrisgreiðslur úr hefðbundnum starfsgreinasjóði og reiknað með 3,5% raunávöxtun. Verði raunávöxtun hærri geta lífeyrisgreiðslurnar hækkað. Miðað við eignasamsetningu og fjárfestingarstefnu íslenskra lífeyrissjóða er margt sem bendir til þess að langtímaávöxtun þeirra geti orðið hærri. Þrátt fyrir það er óvarlegt að reikna með hærri lífeyrisgreiðslum í starfslok, meðal annars vegna þess að afkoma þeirra ræðst af fleiri þáttum enávöxtun. Þannig hefur langlífi Íslendinga vaxið jafnt og þétt á síðustu áratugum og það hefur bein áhrif á lífeyrisbyrði lífeyrissjóðanna þar sem þeir tryggja lífeyri til æviloka. Vaxandi örorkulífeyrisgreiðslur hafa líka aukið greiðslubyrði lífeyrissjóðanna. Þessar greiðslur hafa meðal annars aukist vegna þess að örorka af völdum stoðkerfis- og geðsjúkdóma er orðin tíðari.

Þeir sem vilja ekki láta sér nægja hálfar tekjur á eftirlaunaárunum ættu því að huga snemma að því að mynda sér sinn eigin sjóð til að brúa bilið.

Að borga sjálfum þér fyrst

Löngunin til að njóta lífsins lystisemda og nauðsyn þess að standa við allar fjárhagslegar skuldbindingar gerir það að verkum að það getur oft verið erfitt að standa við fögur fyrirheit um að leggja sérstaklega fyrir til eftirlaunaáranna af því sem eftir er af mánaðartekjunum. Margir slaka á stífum fjárhagsáætlunum og láta eftirlaunasparnaðinn sitja á hakanum, fyrir nú utan alla þá sem finnst óþarfi að hafa áhyggjur af einhverju sem er langt framundan. Jafnvel þeir sem standa við sparnaðaráformin freistast stundum til þess að fá lán hjá sjálfum sér og ganga á spariféð til þess að kaupa eitthvað sem freistar. Oft er stefnan að endurgreiða sjálfum sér lánið en efndir á því eru misjafnar enda koma engir dráttarvextir þótt greiðslunni sé frestað.

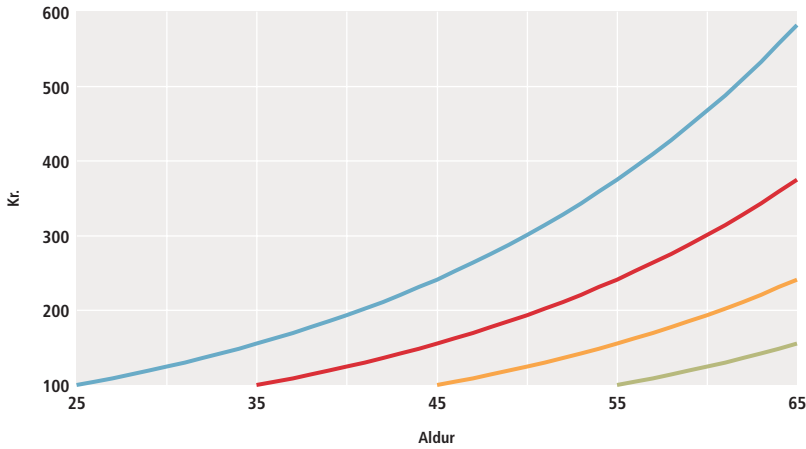
Þessum hindrunum fyrir árangursríkum eftirlaunasparnaði má ryðja úr vegi með því að tileinka sér mottóið „borgaðu sjálfum þér fyrst“. Í stað þess að mæta öllum öðrum fjárhagslegum skuldbindingum fyrst og leggja síðan fyrir ef einhver afgangur skyldi verða, er samkvæmt þessum einkunnarorðum fyrst lagt til hliðar ákveðið framlag til eftirlaunaáranna. Síðan eru reikningar og önnur útgjöld borguð. Þannig eru fjárhagsáætlanirnar lagaðar að eftirlaunasparnaðinum í stað þess að láta hann mæta afgangi. Þetta hefur dugað mörgum vel.

Besta leiðin til að eignast sparifé er reglulegur sparnaður. Hvort sem tilgangurinn er að byggja upp varasjóð eða að leggja fyrir til eftirlaunaáranna þá er reglulegur sparnaður árangursríkasta leiðin til þess að byggja upp eignir. Fjárhæðin sem lögð er til hliðar þarf ekki að vera há. Aðalatriðið er að leggja hana fyrir í hverjum mánuði hvað sem á gengur. Þar gildir hið fornkveðna að „margt smátt gerir eitt stórt“. Ef síðar kemur í ljós að einstaklingur eða hjón geta lagt meira fyrir þá er auðvelt að hækka fjárhæðina sem er lögð fyrir reglulega. Því fyrr sem einstaklingar treysta sér til þess að leggja hluta af ráðstöfunartekjum sínum fyrir því auðveldara verður að ná settum markmiðum um tekjur á eftirlaunaárunum. Því lengur sem sparað er þeim mun minna þarf að leggja fyrir í einu. Vextirnir hjálpa líka til og því lengur sem þeir vinna fyrir okkur þeim mun meira bæta þeir við spariféð.

Sem dæmi um þetta má nefna að 100 þúsund krónur sem 25 ára maður leggur fyrir eru orðnar að tæpum 600 þúsundum þegar hann er orðinn 65 ára haldist vextir 4,5% allan tímann. En 100 þúsund sem 55 ára maður leggur fyrir eru aðeins orðnar að 155 þúsundum tíu árum síðar með sömu vöxtum. Í fyrra tilvikinu sexfaldaðist sparnaðurinn á 40 árum en í því seinna bættist helmingur við á 10 árum.

Ef ætlunin er að spara í verðbréfum er sú leið að leggja fasta fjárhæð til hliðar í hverjum mánuði ekki bara þægileg. Hún er líka afar hagkvæm. Ástæðan er sú að með því að leggja fyrir með reglubundnum hætti eignast fjárfestir fáar einingar

Því fyrr því betra

Mynd 3.1 Myndin sýnir hvernig 100 krónur vaxa eftir því hvenær á lífsleiðinni þær eru lagðar fyrir miðað við 4,5% vexti. Inneignin vex hlutfallslega meira eftir því sem sparnaðartíminn er lengri. Því lengri tími því meiri áhrif hafa vextirnir.

Þegar verð á verðbréfum er hátt en margar einingar ef verðið er lágt. Á löngum tíma verður meðalverð skuldabréfa og hlutabréfa sem keypt eru með þessari aðferð lægra en meðalverð bréfanna á sama tíma. Tafla 3.2 sýnir tvö dæmi um þetta.

Hagkvæm sparnaðarleið

Með reglulegum sparnaði fæst lægra verð en meðalverð hvort sem verð hækkar eða lækkar

Verð á mörkuðum hækkar

Ár	Reglulegur sparnaður	Gengi	Keyptar einingar
1	10.000	5,0	2.000
2	10.000	8,0	1.250
3	10.000	10,0	1.000
4	10.000	10,0	1.000
5	10.000	16,0	625
Samtals	50.000		5.875
Meðalverð *		9,8	
Meðalverð keyptra eininga **			8,5

* Meðalverð $(5+8+10+10+16) / 5$ ár = 9,8
 ** Meðalverð keyptra eininga $(50.000 / 5.875) = 8,5$

Verð á mörkuðum lækkar

Ár	Reglulegur sparnaður	Gengi	Keyptar einingar
1	10.000	16,0	625
2	10.000	10,0	1.000
3	10.000	8,0	1.250
4	10.000	8,0	1.250
5	10.000	5,0	2.000
Samtals	50.000		6.125
Meðalverð*		9,4	
Meðalverð keyptra eininga**			8,2

* Meðalverð $(16+10+8+8+5) / 5$ ár = 9,4
 ** Meðalverð keyptra eininga $(50.000 / 6.125) = 8,2$

Tafla 3.2 Í þessu dæmi eru lagðar fyrir 10.000 krónur árlega og keypt verðbréf eða samtals fyrir 50.000 krónur. Á tímabilinu er meðalgengi verðbréfanna 9,8 en fjárfestirinn fékk bréfin hins vegar á meðalgenginu 8,5 sem er 13% lægra.

Í þessu dæmi eru lagðar fyrir 10.000 krónur árlega og keypt verðbréf eða samtals fyrir 50.000 krónur. Á tímabilinu er meðalgengi verðbréfanna 9,4 en fjárfestirinn fékk bréfin hins vegar á meðalgenginu 8,2 sem er 13% lægra.

Reglulegur sparnaður getur verið tvenns konar. Einstaklingar geta gert samning um viðbótarlífeyrissparnað og lagt þannig fyrir hluta af launum. Í öðru lagi geta einstaklingar lagt fyrir reglulega með mánaðarlegum innborgunum á innlánsreikninga banka og sparisjóða eða keypt verðbréf í áskrift hjá verðbréfafyrirtækjum. Á þessum tveimur sparnaðarleiðum er eðlismunur. Viðbótarlífeyrissparnaður er hagkvæmari en er bundinn til starfsloka. Annar sparnaður er hins vegar laus og getur því verið óbundinn varasjóður, eftirlaunasjóður eða sjóður til að láta draumana rætast. Skattaleg meðferð þessara sparnaðarleiða er einnig ólík. Viðbótarlífeyrissparnaður er lagður fyrir áður en tekjuskattur er dreginn af launatekjum en við útborgun sparnaðarins er greiddur tekjuskattur af útborgunum eins og af hverjum öðrum launatekjum. Annar sparnaður er lagður fyrir eftir að búið er að greiða tekjuskatta en eigandinn greiðir síðan fjármagnstekjuskatt af vaxtatekjum.

Nokkur hollráð um reglulegan sparnað

Borgaðu sjálfum þér fyrst	Sparaðu strax í byrjun mánaðar
Best er að sparnaðurinn sé fyrirhafnarlaus og sjálfkrafa	Launagreiðandi greiðir eða sjálfvirk millifærsla af bankareikningi
Ekki setja markið of hátt	Það er betra að bæta við síðar en að þurfa að hætta við
Veldu sparnaðarform sem hentar þér	Sparnaðurinn þarf að vera laus þegar þú þarft að nota hann

Timinn líður hratt og fyrr en varir áttu dágóðan varasjóð

Tafla 3.3 Reglulegur sparnaður er þægilegasta og besta leiðin til að byggja upp eignir og sparifé. Í stað þess að leggja fyrir þegar afgangur er af ráðstöfunartekjum borgar sig að leggja fyrir fasta fjárhæð í byrjun hvers mánaðar. Best er að sparnaðurinn sé gerður með sjálfvirkum hætti, t.d. dreginn af launum og greiddur af launagreiðanda eða dreginn sjálfkrafa af bankareikningi.

Viðbótarlífeyrissparnaður

Frá og með árinu 1999 hafa launþegar og sjálfstæðir atvinnurekendur mátt draga viðbótariðgjöld frá launum sínum og leggja þau fyrir sem viðbótarlífeyrissparnað hjá viðurkenndum vörsluaðila lífeyrissparnaðar. Við framlag launþega bætist mótframlag launagreiðanda samkvæmt kjarasamningi eða ráðningarsamningi. Vegna mótframlags launagreiðanda er viðbótarlífeyrissparnaður hagstæðasti sparnaður sem völ er á.

Launþegar og sjálfstæðir atvinnurekendur geta greitt allt að 4% af heildarlaunum sínum sem viðbótariðgjöld í séreignarsjóð eða til annars vörsluaðila lífeyrissparnað-

ar. Í mörgum kjarasamningum hefur verið samið um að launagreiðendur greiði allt að 2% mótframlag gegn 2% framlagi launþega. Viðbótarlífeyrissparnaður er sérstaklega góður sparnaðarkostur vegna mótframlags launagreiðanda sem bætist við árlega ávöxtun. Ef einstaklingur leggur fyrir 4% af launum og fær til viðbótar 2% sem mótframlag launagreiðanda þá eignast hann til viðbótar 500 krónur fyrir hverjar 1.000 krónur sem hann sparar þannig að heildarsparnaðurinn verður 1.500 kr.

Heimildir til viðbótarlífeyrissparnaðar

Frá og með 1. janúar 1999 gátu einstaklingar dregið frá heildarlaunum sínum allt að 2% í lífeyrissparnað og ríkið, í formi lækkunar tryggingargjalds, lagði þá til 10% af framlagi réttthafans eða að hámarki 0,2% af launum. Heildarsparnaður gat því numið 2,2% (2% + 0,2%).
Með almennum kjarasamningum í maí 2000 var samið um það að mótframlag launagreiðandans skyldi vera 1% af launum og frá sama tíma eða 1. júní 2000 var rétthöfum heimilt að hækka framlag sitt úr 2% í 4%. Með sama hætti hækkaði þá framlag ríkisins í 0,4%. Heildarsparnaður gat því numið 5,4% (4% + 0,4% + 1%).
Í ársbyrjun 2002 var síðan framlag launagreiðandans með kjarasamningum hækkað úr 1% í 2%. Heildarsparnaður hefur því frá 1. janúar 2002 numið 6,4% (4% + 0,4% + 2%).
Frá 1. júlí 2002 fá allir þeir launþegar, sem ekki hafa lagt fram neitt framlag í viðbótarlífeyrissparnað, 1% framlag frá vinnuveitanda, samkvæmt viðbótarákvæði í kjarasamningum á almennum vinnumarkaði.
Frá 1. janúar 2004 hættir ríkið að greiða sérstakt mótframlag vegna lífeyrissparnaðar í formi lækkunar tryggingargjalds.

Heimild: Landssamtök lífeyrissjóða.

Tafla 3.4 Viðbótarlífeyrissparnaður er tiltölulega nýtt sparnaðarform á Íslandi. Upphafið má rekja til þess þegar lífeyrissjóðalögin voru samþykkt á Alþingi í desember 1997 en í þeim er fjallað um samninga um viðbótarlífeyrissparnað og viðbótartryggingavernd.

Viðbótarlífeyrissparnaður er laus til úttekta frá 60 ára aldri og er greiddur út á sjö árum eða á þeim tíma sem réttthafa vantar upp á 67 ára aldur. Þannig getur einstaklingur tekið út inneign sína á fimm árum ef hann hefur töku lífeyris 62 ára og í einu lagi ef hann er orðinn 67 ára. Réttthafar geta einnig tekið inneignina út á lengri tíma að eigin vali. Lífeyrissparnaður erfist við fráfall réttthafa.

Lífeyrissparnaður er eingöngu greiddur út fyrir 60 ára aldur ef einstaklingur verður öryrki af völdum slyss eða sjúkdóms. Ef örorkan er metin 100% á hann rétt á að fá lífeyrissparnað og vexti greidda út með jöfnum árlegum greiðslum á sjö árum. Ef örorkuprósentan er lægri en 100% lækkar árleg útborgun í hlutfalli við lækkun örorkuprósentunnar og úttektartíminn lengist samsvarandi.

Óheimilt er að framselja, veðsetja eða á annan hátt ráðstafa inneign á vörslu-reikningi lífeyrissparnaðar eða í séreignarsjóði. Undantekning frá þessari reglu er ef inneign er skipt á grundvelli samkomulags um gagnkvæm skipti á ellilífeyrisréttindum við maka. Inneignin er lögvarin en það þýðir að það er ekki hægt að ganga að henni ef eigandinn verður gjaldþrota.

Launagreiðandi greiðir iðgjöldin

Lífeyrissparnaður er einstaklega þægilegt sparnaðarform þar sem launagreiðandi sér um að draga viðbótariðgjöldin frá launum og greiða þau til vörsluaðila lífeyrissparnaðar. Eftir að launþegi hefur gert samning um lífeyrissparnað sér vörsluaðilinn um að senda launagreiðanda afrit af samningnum og hann er þá skyldugur til að draga iðgjöldin frá launum og greiða til vörsluaðilans. Ef launagreiðandi greiðir iðgjöldin ekki á réttum tíma eða í næsta mánuði eftir launatímabil er vörsluaðila heimilt að innheimta dráttarvexti.

Í langflestum tilvikum greiða launagreiðendur lífeyrissjóðsiðgjöld (lágmarks- og viðbótariðgjöld) á réttum tíma en eins og gengur eru alltaf einhverjir sem standa sig ekki. Því er mikilvægt að fylgjast með því að launagreiðandi dragi iðgjöldin frá launum og greiði þau til þess vörsluaðila sem maður hefur valið. Allir vörsluaðilar lífeyrissparnaðar senda yfirlit um iðgjaldagreiðslur einu sinni eða tvisvar á ári og þar er hægt að fylgjast með greiðslunum. Sumir vörsluaðilar bjóða rétt höfum að fylgjast með greiðslum og inneign á læstum vefsvæðum en þannig er hægt að fylgjast mjög náíð með greiðslunum. Ef launþegi uppgötvar að launagreiðandi hefur dregið viðbótariðgjöldin frá launum en ekki greitt þau til vörsluaðila er ráðlegt að hafa strax samband við launagreiðandann og óska skýringa eða hafa samband við vörsluaðilann og óska eftir aðstoð hans við innheimtu iðgjaldanna.

Hagstæðar skattareglur

Um viðbótarlífeyrissparnað gilda hagstæðar skattareglur sem gera hann að mjög fýsilegum kosti. Skattalegt hagræði felst í því að hvorki er greiddur eignarskattur af inneign né fjármagnstekjuskattur af vaxtatekjum. Iðgjöldin eru greidd óskattlögð í séreignarsjóð en útborganir eru hins vegar skattlagðar eins og hverjar aðrar tekjur. Í raun er tekjuskattinum frestað þar til inneignin er tekin út en í sumum tilvikum lækkar tekjuskattur einnig. Það gerist ef einstaklingur á ónýttan persónuafslátt þegar inneignin er tekin út eða ef jaðarskattar eru lægri við útborgun en þegar skattinum var frestað. Launþegar sem greiða hátekjuskatt geta t.d. lækkað tekjuskatta með viðbótarlífeyrissparnaði þar sem jaðarskattar þeirra lækka væntanlega í starfslok.

Launþegar mega að hámarki draga 4% af launum í lágmarksíðgjald og önnur 4% í viðbótariðgjald og greiða óskattlögð í lífeyrissjóð eða til viðbótarlífeyrissparnaðar. Ef launagreiðandi greiðir allt lágmarksíðgjaldið getur launþegi greitt 8% af launum sem viðbótariðgjald til lífeyrissparnaðar.

Framlag launagreiðenda telst alltaf frádráttarbær kostnaður frá tekjum. Þannig má segja að það sé ekkert þak á iðgjaldi launagreiðanda. Á hinn bóginn má iðgjald hans ekki vera það mikið að það leiði til þess að áætlaður lífeyrir, að meðtöldum áunnum réttindum og þeim réttindum sem munu bætast við með greiðslu

Skattaleg meðferð lífeyrisðgjalda

Iðgjöld	Inneign	Útborganir/lífeyrisgreiðslur
Launþegar geta greitt 4% af launum fyrir skatta sem lágmarksiðgjald í lífeyrissjóð og 4% viðbótariðgjald til lífeyrissparnaðar.	Enginn eignarskattur er greiddur af innstæðum sjóðfélaga og inneign er ekki framtalsskyld.	Tekjuskattur er greiddur af útborgunum eins og öðrum tekjum.
Framlag launagreiðenda er frádráttarbært frá skattskyldum tekjum og ekki hlunnindi hjá launþega.	Ekki er greiddur fjármagnstekjuskattur af vaxtatekjum.	

Tafla 3.5

lágmarksiðgjalds til 65 ára aldurs, leiði til þess að lífeyrisgreiðslur frá 67 ára aldri verði meiri en meðallaun launþega síðustu 5 árin. Ef það gerist verður iðgjald launagreiðanda talið til tekna hjá launþeganum.

Þessi regla getur gagnast þeim sem eiga lítil áunnin lífeyrisréttindi samanborið við tekjur og vilja gera átak í öflun lífeyrisréttinda. Samkvæmt henni geta til dæmis sjálfstæðir atvinnurekendur, sem hafa ekki greitt í lífeyrissjóð alla ævina eða hafa greitt af launum sem eru lægri en heildartekjur, aukið framlag launagreiðanda til þess að hækka áunnin lífeyrisréttindi. Annað dæmi um hóp sem getur nýtt sér þessa reglu er fólk sem búið er að vera í löngu framhaldsnámi og hefur háar tekjur en á lítil lífeyrisréttindi. Þessir einstaklingar gætu nýtt sér regluna og samið við launagreiðanda um að greiða herra mótframlag til þess að auka lífeyrisréttindin.

Stundum er því haldið fram að viðbótarlífeyrissparnaður sé óhagstæðari en annar sparnaður af því að við úttekt er greiddur tekjuskattur af útborgunum (bæði höfuðstól og vöxtum) en einungis fjármagnstekjuskattur af vaxtatekjum þegar um hefðbundinn eða annan sparnað er að ræða. Þetta er misskilningur. Tekjuskattur er greiddur í báðum tilvikum.

- Annar sparnaður er lagður fyrir eftir að búið er að greiða tekjuskatt af launum. Við innlausn er síðan greiddur fjármagnstekjuskattur af vaxtatekjum. Af öðrum sparnaði er því greiddur tekjuskattur og fjármagnstekjuskattur.
- Lífeyrissparnaður er dreginn frá launum áður en tekjuskattur er greiddur og er því greiddur óskattlagður í séreignarsjóð eða á vörslureikning lífeyrissparnaðar. Við úttekt er hins vegar greiddur tekjuskattur af útborgunum en enginn fjármagnstekjuskattur. Af viðbótarlífeyrissparnaði er því eingöngu greiddur tekjuskattur.

Nú kann einhver að halda að það sé óhagstætt að greiða tekjuskatt þegar viðbótarlífeyrissparnaður er leystur út þar sem hluti inneignarinnar, og þar af leiðandi útborgunum, eru vextir. Þetta er líka misskilningur vegna þess að hluti af lífeyris-

Sögulegt yfirlit um skattalega meðferð lífeyrissjóðsiðgjalda

1921	Með lögum nr. 74/1921 var ákveðið að iðgjöld launþega til að tryggja sér og skylduliði sínu lífeyri yrðu frádráttarbær frá tekjum innan tiltekinna marka.
1954	Með lögum nr. 46/1954 varð meginreglan sú að frádráttarbært iðgjald miðaðist við 10% af launum. Ef launagreiðandi greiddi hluta iðgjalds skertist frádráttur launþega.
1979	Með lögum nr. 40/1978 var hámarksfrádráttur launþega hækkaður í 11% af launum en ef launagreiðandi greiddi hluta iðgjaldsins skertist frádráttur launþega. Með sömu lögum var einnig veitt heimild til að draga frá launatekjum 10% fastan frádrátt í stað tiltekinna frádráttarliða, þ.m.t. lífeyrissjóðsiðgjöld.
1988	Með tilkomu staðgreiðslukerfisins var frádráttarheimild launþega á greiddum lífeyrissjóðsiðgjöldum felld niður með lögum nr. 49/1987. Í staðinn voru ýmsir frádráttarliðir, þ.m.t. lífeyrissjóðsiðgjöld sameinuð í einn frádráttarlið, persónuafslátt.
1994	Með lögum nr. 147/1994 var lífeyrisþegum 70 ára og eldri veitt heimild til að draga 15% af lífeyrisgreiðslum úr lífeyrissjóðum frá tekjum. Þessi heimild var síðan felld niður þegar iðgjöld urðu aftur frádráttarbær.
1995	Með lögum nr. 30/1995 urðu lífeyrissjóðsiðgjöld aftur frádráttarbær hjá launþegum en þó að hámarki 4% af launum. Þessi breyting kom til framkvæmda í áföngum: Fyrir launatímabilið 1.4.1995 til 31.12.1995 var frádrátturinn 2% af launum, fyrir tímabilið 1.1. til 30.6.1996 var frádrátturinn 3% af launum og frá 1.7.1996 var hann 4% af launum.
1996	Með dómi Hæstaréttar nr. 432/1995 var viðurkennt að iðgjöld sjálfstætt starfandi einstaklinga í atvinnurekstri í lífeyrissjóð væru rekstrarkostnaður sem heimilt væri að gjaldfæra.
1999	Með lögum nr. 141/1997 var veitt heimild til þess að launþegar og sjálfstætt starfandi einstaklingar gætu frá 1.1.1999 dregið 2% af launum og greitt sem viðbótariðgjald til viðbótarlífeyrissparnaðar.
2000	Í lögum nr. 86/2000 var heimild einstaklinga til að draga viðbótariðgjald frá launum til lífeyrissparnaðar hækkuð úr 2% í 4% af launum frá og með 1. júní 2000.
2000	Með lögum nr. 86/2000 voru tekin af öll tvímæli um að launagreiðendur megi telja öll iðgjöld til öflunar lífeyrisréttinda starfsmanna sem frádráttarbæran kostnað. Þó skal telja iðgjöld launagreiðenda sem hlunnindi hjá launþega ef iðgjaldið er svo hátt að það leiði til þess að áætlaður lífeyri, að meðtöldum áunnum réttindum og þeim réttindum sem muni bæstast við með greiðslu lágmarksiðgjalds til 65 ára aldrs, verði frá 65 ára aldri meiri en meðallaun launþega síðustu 5 árin.

Heimild: Alþingi, Landssamtök lífeyrissjóða og Ólafur Nilsson.

Tafla 3.6 Iðgjöld til að tryggja sér og fjölskyldu sinni lífeyri hafa verið frádráttarbær frá skattskyldum tekjum frá 1921 og hefur frádrátturinn ýmist verið bundinn við tiltekið hlutfall af launum eða tiltekna fjárhæð í krónum. Greiðslur úr lífeyrissjóðum hafa hins vegar lengst af talist að fullu til skattskyldra tekna hjá launþegum.

sjóðsiðgjaldi er ógreiddir skattar. Þegar sparnaðurinn er lagður fyrir er greiðslu tekjuskatts í raun frestað og á meðan iðgjöldin eru í séreignarsjóðnum eða á vörslureikningi lífeyrissparnaðar fær ríkið einnig ávöxtun á sinn hluta. Við útborgun fær ríkið síðan sinn hluta til baka með vöxtum og sjóðfélaginn sömuleiðis.

Hverjir bjóða viðbótarlífeyrissparnað?

Einstaklingur hefur val um hvert hann greiðir viðbótarlífeyrissparnaðinn sinn en þeir aðilar sem hafa heimild til bjóða upp á viðbótarlífeyrissparnað eru:

- **Lífeyrissjóðir** bjóða sjóðfélögum að greiða í séreignardeildir og í sumum tilvikum að greiða viðbótariðgjöldin í samtryggingarsjóð.
- **Bankar og sparissjóðir** bjóða réttihöfum að greiða viðbótarlífeyrissparnaðinn inn á bundna innlánsreikninga.
- **Verðbréfafyrirtæki** bjóða réttihöfum að greiða viðbótarlífeyrissparnaðinn inn á bundna fjárvörslureikninga eða kaupa einingar í verðbréfasjóðum.
- **Líftryggingafélög** bjóða réttihöfum að kaupa í bundnum sjóðum með eða án persónutrygginga.

Til þess að mega bjóða lífeyrissparnað þurfa vörsluaðilar að uppfylla tiltekin skilyrði og fá staðfestingu fjármálaráðuneytisins (sbr. 10. gr. laga nr. 129/1997 um skyldutryggingu lífeyrisréttinda og starfsemi lífeyrissjóða, og reglugerð nr. 698/1998 um ráðstöfun iðgjalds til lífeyrissparnaðar og viðbótartryggingaverndar). Á heimasíðu Fjármálaeftirlitsins, www.fme.is, er að finna lista yfir þá sem hafa fengið slíka heimild.

Ríkisstjórnin hefur samþykkt að leggja fram frumvarp á vorþingi 2004 sem heimilar að sambærilegum erlendum fjármálafyrirtækjum, sem hafa starfsemi í öðru ríki innan Evrópska efnahagssvæðisins, verði heimilt að taka við viðbótariðgjaldi með samningi um viðbótarlífeyrissparnað. Þessi tillaga um breytingu á lögum er í samræmi við túlkun Evrópudómstólsins um frjálsa þjónustustarfsemi, nýlega dóma dómstólsins um frádrátt iðgjalda til séreignarlífeyrissjóða og athugasemdir Eftirlitsstofnunar EFTA við núgildandi skilyrði um starfsstöð fjárvörsluaðila viðbótarlífeyrissparnaðar hér á landi.

Samningar um lífeyrissparnað (helstu atriði)

Viðbótarlífeyrissparnaður byggist á því að einstaklingar gera samning við vörsluhafa lífeyrissparnaðar um að launagreiðandi skuli mánaðarlega draga allt að 4% af launum og greiða sem viðbótariðgjöld til lífeyrissparnaðar.

Áður en einstaklingur gerir samning um lífeyrissparnað er mikilvægt að hann lesi samninginn yfir og kynni sér helstu ákvæði hans. Eðlilegt er að bera saman samninga nokkurra aðila áður en ákvörðun er tekin um það hvar eigi að leggja viðbótarlífeyrissparnaðinn inn. Helstu atriði í samningum um lífeyrissparnað eru eftirfarandi:

Nafn og kennitala einstaklings (réttthafa) og vörsluhafa.	Aðilar samnings, réttthafi og vörsluaðili lífeyrissparnaðar. Undirritun réttthafa og vörsluaðila er grundvöllur þess að samningur um lífeyrissparnað geti tekið gildi.
Mánaðarlegt innlegg í krónum eða sem hlutfall af launum.	Sparnaður sem samið er um. Launagreiðanda er skylt, samkvæmt beiðni launamanns, að draga umsamið iðgjald af launum og skila því til viðkomandi vörsluaðila. Heimilt er að breyta fjárhæðinni með sérstökum samningi. Þannig getur réttthafi aukið framlag sitt úr 2% af launum í 4% eða öfugt ef hann vill minnka mánaðarlegt framlag.

Reglur um útborgun og réttindi þau, sem samningnum er ætlað að veita, þar á meðal um hvers konar samning er að ræða.	<p>Hér kemur fram með hvaða hætti iðgjaldið skuli ávaxtað og hvaða reglur gilda um útborgun. Í langflestum tilvikum eru iðgjöld fjárfest samkvæmt þeirri ávöxtunarleið sem einstaklingur hefur valið en einnig er hugsanlegt að iðgjöldin greiðist í samtryggingarsjóð eða þeim sé varið til að kaupa á viðbótarörorkutryggingu eða líftryggingu hjá líftryggingafélagi samkvæmt vali rétthafa.</p> <p>Ef fjárhæðinni er eingöngu varið til ávöxtunar er heimilt að hefja útborgun inneignar með jöfnum árlegum greiðslum þegar rétthafi er orðinn 60 ára. Útborgun má þó ekki vera lokið fyrir en rétthafi hefur náð 67 ára aldri.</p> <p>Ef iðgjöldin eru greidd í samtryggingarsjóð gilda reglur hans um töku lífeyris en ef iðgjaldi eða hluta iðgjalds er varið til að kaupa tryggingar skal taka fram hvaða reglur gilda um greiðslu tryggingarbóta.</p>
Gildistaka.	<p>Í flestum samningum er ákvæði um að greiðslur skuli eigi hefjast síðar en tveimur mánuðum frá undirritun.</p>
Ákvæði um uppsögn samnings.	<p>Samningi um lífeyrissparnað er hægt að segja upp með sex mánaða fyrirvara. Samkvæmt reglugerð hafa vörsluhafar heimild til að hafa samninga með allt að sex mánaða uppsagnarfresti og er að finna ákvæði um það í flestum samningum.</p> <p>Heimilt er að semja um skemmri uppsagnarfrest, ýmist í upphaflegum samningi rétthafa og vörsluaðila eða með því að rétthafi og vörsluaðili semji síðar um að stytta uppsagnarfrest þann sem fram kemur í upphaflegum samningi aðila. Sé samið um skemmri uppsagnarfrest en þann sem fram kemur í skriflegum samningi aðila skal hann tilgreindur í uppsögn. Semji aðilar um skemmri uppsagnarfrest en fram kemur í ákvæðum samnings um lífeyrissparnað skulu báðir aðilar staðfesta uppsögn hans.</p>
Ákvæði um heimild til flutnings á innstæðu eða réttindum til annars vörsluaðila eftir uppsögn.	<p>Rétthafa og vörsluaðila er heimilt að semja um að unnt verði að flytja inneign til annars vörsluaðila en skal þess þá getið í samningi aðila. Samningsákvæði um heimild til flutnings innstæðu er ekki háð umsömdum uppsagnarfresti nema annað komi skýrt fram í samningi aðila.</p> <p>Í flestum samningum eru ákvæði um kostnað við flutning á réttindum til annarra vörsluaðila. Kostnaðurinn er oft hlutfall af inneign eða föst fjárhæð. Áskilji vörsluaðili sér kostnað fyrir flutning inneignar telst ekki fullnægjandi að vísa til gildandi gjaldskrár á hverjum tíma heldur skal að minnsta kosti getið um hámark þóknunar í samningnum.</p>
Önnur atriði.	<p>Í samningi skal gera skilmerkilega grein fyrir kostnaði sem rétthafi ber af gerð samnings og fellur ekki innan þess sem telja má reglulegan kostnað vegna reksturs og umsýslu lífeyrissparnaðar.</p>

Samningur fellur úr gildi ef einstaklingur eða rétthafi hættir störfum sem er forsenda fyrir greiðslum. Uppsögn á samningi veitir ekki rétt til útborgunar innstæðu eða réttinda fyrir en á áður umsömdum tíma.

Vörsluaðili skal senda rétthafa, eða þeim er sagt hefur upp samningi samkvæmt umboði frá rétthafa, staðfestingu á uppsögn hans þar sem fram komi frá hvaða tíma samningurinn fellur úr gildi. Rétthafi, umboðsmaður hans eða vörsluaðili, þarf síðan að senda staðfestingu til launagreiðanda.

Vilji rétthafi hætta greiðslu viðbótaríðgjalds tímabundið segir hann upp samningi sínum við vörsluaðila og gerir síðan nýjan samning við vörsluaðilann ef hann vill hefja viðbótarparnað að nýju eftir uppsögn.

Viðbótarlífeyrissparnaður fyrir sjálfstæða atvinnurekendur

Þeim sem stunda atvinnurekstur eða sjálfstæða starfsemi er heimilt að gera samn-

ing um lífeyrissparnað og greiða viðbótariðgjöld í séreignarsjóð eða á vörslureikning lífeyrissparnaðar. Hjá sjálfstæðum atvinnurekendum eru lífeyrissjóðsiðgjöld miðuð við reiknuð laun og mega þeir samkvæmt því greiða 4% af reiknuðum launum sem framlag launþega til lífeyrissparnaðar. Þeir geta síðan ráðið sjálfir hvað þeir greiða í mótframlag sem er alltaf frádráttarbær kostnaður hjá launagreiðanda.

Í lögum er ekkert þak á framlagi launagreiðenda en hér á það sama við og þegar almennur launþegi á í hlut að sé framlagið það hátt að það leiði til þess að áætlaður lífeyrir frá 67 ára aldri verður meiri en meðallaun síðustu 5 ára ber að telja framlagið til hlunninda. Til þess að þetta ákvæði verði virkt þarf framlagið að vera mjög hátt og/eða meðallaun síðustu 5 ár að vera mjög lág. Þetta ákvæði var sett í skattalögin til þess að koma í veg fyrir að launagreiðendur geti greitt óeðlilega há viðbótariðgjöld í séreignarsjóð eða iðgjöld sem eru ekki í neinu samræmi við reglulegar tekjur af atvinnustarfsemi og skattskyldar launagreiðslur.

Það borgar sig alltaf fyrir sjálfstæða atvinnurekendur að greiða sjálfir 4% af reiknuðum launum og færa þau til frádráttar á persónulegu skattframtali. Það fer hins vegar eftir því í hvaða formi reksturinn er hvort það borgar sig fyrir þá að láta reksturinn greiða mótframlag til lífeyrissparnaðar eða ekki. Ef þeir eru með reksturinn á eigin kennitölu getur verið skynsamlegt að greiða mótframlag og lækka þannig hagnað af rekstrinum. Með því móti er greiðslu tekjuskatts frestað þar til viðbótarlífeyrissparnaðurinn er greiddur út. Stundum lækkar tekjuskatturinn og á söfnunartíma er ekki greiddur eignarskattur af sparnaðinum og heldur ekki fjármagnstekjuskattur af vaxtatekjum.

Ef sjálfstæður rekstur er hins vegar í formi einkahlutafélags borgar sig ekki að einkahlutafélagið greiði mótframlag til lífeyrissparnaðar þar sem það er skattalega óhagkvæmt. Einstaklingar, sem eiga einkahlutafélög, greiða lægri skatta af hagnaði til eigenda (18% tekjuskattur og 10% fjármagnstekjuskattur af arðgreiðslum) en einstaklingar greiða í tekjuskatt (38,58% af tekjum að frádregnum persónuafslætti árið 2004). Munurinn er of mikill til að það borgi sig fyrir eigendur einkahlutafélaga að greitt sé mótframlag vinnuveitanda til lífeyrissparnaðar.

Flestir sjálfstæðir atvinnurekendur hafa óreglulegar tekjur og finnst því erfitt að greiða lífeyrissjóðsiðgjöld (lágmarks- og viðbótariðgjöld) mánaðarlega. Stundum eru þeir að vinna verkefni sem taka langan tíma og vita ekki hverjar tekjurnar verða fyrr en síðar. Þeim er engu að síður ráðlagt að greiða fasta fjárhæð mánaðarlega til lífeyrissjóðs og vörsluaðila lífeyrissparnaðar og gera síðan upp mismuninn einu sinni til tvisvar á ári. Það borgar sig að koma greiðslunum í sjálfvirkan farveg, til dæmis með því að láta millifæra af bankareikningi fasta fjárhæð á mánuði í hlutfalli af reiknuðum launum til þess að lenda ekki eftir á með greiðslur.

Á löngum tíma getur munað milljónum

Til að meta kosti viðbótarlífeyrissparnaðar er gagnlegt að bera hann saman við annan sparnað. Taflan hér að neðan sýnir slíkan samanburð. Í dæminu er gert ráð fyrir að maður leggi fyrir 10.000 kr. á mánuði eða 4% af 250.000 kr. mánaðarlaunum. Síðan er reiknuð út eign hans eftir skatta að mismunandi löngum tíma liðnum og þá miðað við 4,5% árlega raunávöxtun.

Dæmið sýnir að viðbótarlífeyrissparnaður er afar góður kostur og á löngum tíma munar verulegum fjárhæðum í samanburði við annan sparnað. Sem dæmi má nefna að eftir 20 ár munar 1.403.149 krónum sem skýrist af mótframlagi frá launagreiðanda og skattalegum ívilnunum (þ.e. hann þarf hvorki að greiða fjármagnstekjuskatt né eignarskatt af sparnaðinum). Ef sparnaðartíminn er helmingi lengri eða 40 ár er munurinn miklu meiri, eða 5,5 milljónir króna. Ef einstaklingar hafa engar aðrar tekjur þegar viðbótarlífeyrissparnaðurinn er greiddur út og geta því notað persónuafslátt á móti útborgunum er verðmæti sparnaðarinnar ennþá meira. Þannig væri inneign eftir skatta 5,4 milljónir í staðinn fyrir 3,5 milljónir eftir 20 ára sparnaðartíma.

Samanburður á viðbótarlífeyrissparnaði og öðrum sparnaði

M.v. 10.000 króna mánaðarlegan sparnað og 4,5% raunávöxtun. Lífeyrissparnaður er lagður fyrir óskattlagður en annar sparnaður eftir að tekjuskattur hefur verið greiddur af sparnaðinum.

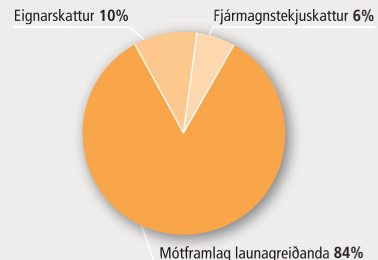
Sparnaðartími	Eign eftir skatta		Mismunur
	Hefðbundinn sparnaður	Lífeyrissparnaður *	
5 ár	402.046	617.597	215.551
10 ár	881.074	1.387.235	506.161
20 ár	2.138.420	3.541.569	1.403.149
30 ár	3.947.406	6.887.184	2.939.778
40 ár	6.565.136	12.082.821	5.517.685

* Reiknað er með 5.000 króna mótframlagi launagreiðanda

Tafla 3.7 Ef sparað er í langan tíma munar verulegum fjárhæðum á lífeyrissparnaði og hefðbundnum sparnaði. Dæmið sýnir að lífeyrissparnaður er hagstæðasta leiðin til eftirlaunasparnaðar.

Viðbótarlífeyrissparnaður. Í hverju felst ávinningurinn?

Myndin sýnir sundurliðun á mismuninum á milli lífeyrissparnaðar og annars sparnaðar eftir 20 ára sparnaðartíma.

Mynd 3.2 Helsti kosturinn við viðbótarlífeyrissparnað er að mótframlag launagreiðanda bætist við iðgjald rétthafa. Einnig að hvorki þarf að greiða eignarskatt af inneign né fjármagnstekjuskatt af vöxtum.

Góður kostur – en bundinn sparnaður

Viðbótarlífeyrissparnaður er sparnaðarleið sem auðvelt er að mæla með. Það er þó rétt að minna á að sparnaðurinn er bundinn til 60 ára aldurs og því þarf hver og

einn að gera það upp við sig hvort hann geti bundið spariféð svo lengi. Það er til dæmis ráðlegt fyrir alla að eiga óbundinn varasjóð til að mæta fjárhagslegum áföllum og hafi menn ekki komið sér upp slíkum sjóði er ef til vill skynsamlegt að byrja á því. Flestir ættu þó að reyna að spara 2% af launum til þess að tryggja sér móttframlag launagreiðanda. Þeir sem treysta sér til að spara 4% af launum ættu að gera það því ávinningurinn er umtalsverður.

Vel skal vanda það sem lengi skal standa

Það er vel þess virði að kynna sér vel þær ávöxtunarleiðir sem í boði eru fyrir viðbótarlífeyrissparnað. Mikilvægast er að spyrja um kostnað (upphafskostnað, umsýslunarlaun, kostnað við úttekt, o.s.frv.) og fjárfestingarstefnu eða hvernig eignirnar eru ávaxtaðar. Eins er rétt að spyrja þá sem bjóða verðbréfasöfn með hvaða hætti verðbréfin séu valin. Loks er árangur vörsluaðila mikilvægt atriði. Áður en sjóður er valinn er því rétt að spyrja um hann og bera saman árangur þeirra sem ætlunin er að velja á milli. Nánar er fjallað um val á vörsluaðila í 6. kafla.

Af hverju viðbótarlífeyrissparnaður?

- Móttframlag launagreiðanda bætist við framlag rétthafa (mismunandi eftir kjara- eða ráðningarsamningum)
- Þægileg sparnaðarleið – launagreiðandi sér um að greiða iðgjöldin
- Hagstæðar skattareglur
 - Enginn fjármagnstekjuskattur af vaxtatekjum
 - Enginn eignarskattur
 - Frestun tekjuskatts og í sumum tilvikum lækkun

Á löngum tíma getur munur milljónum ef borið er saman við hefðbundinn sparnað

| **Tafla 3.8** Viðbótarlífeyrissparnaður er sparnaðartækifæri sem enginn ætti að missa af.

Annar sparnaður

Til viðbótar við lífeyrissparnaðinn er skynsamlegt að leggja aukalega til hliðar í annan sparnað, til að byggja upp varasjóð og eignir eða til að bæta við tekjurnar í starfslok. Með öðrum sparnaði er átt við innlánsreikninga í bönkum og sparisjóðum, hlutdeildarskírteini í verðbréfasjóðum, skuldabréf, hlutabréf, söfnunartryggingar hjá líftryggingafélögum eða aðrar eignir. Binditími annars sparnaðar er misjafn eftir fjárfestingum en einnig þarf að taka tillit til þess að ávöxtun sveiflast á mismunandi vegu eftir sparnaðarformum þannig að sum þeirra henta ekki fyrir stuttan eða meðallangan sparnað. Stundum er sparnaður laus en vegna sveiflna á markaðsverði borgar sig að gera ráð fyrir löngum sparnaðartíma.

Öfugt við viðbótarlífeyrissparnað er annar sparnaður lagður fyrir eftir að skatt-

ur hefur verið greiddur af tekjum. Í raun er því búið að greiða tekjuskatt af sparnaðinum en síðan bætist við fjármagnstekjuskattur og í sumum tilvikum eignarskattur. Fjármagnstekjuskattur er greiddur af vaxtatekjum og þeir sem eiga eignir yfir ákveðnum mörkum greiða eignarskatt af flestum sparnaðarformum. Reglur um það eru þó misjafnar.

Best er að eignast annan sparnað með því að leggja fyrir með reglubundnum hætti. Þá er ákveðin fjárhæð lögð fyrir í upphafi hvers mánaðar og síðan er hægt að bæta við hana eftir því sem færi gefst, til dæmis ef afgangur er af ráðstöfunartekjum í lok mánaðarins.

Við skipulagningu á öðrum sparnaði getur verið heppilegt að skipta honum í þrjá flokka: Varasjóð, langtímasparnað og neyslusjóð. Um þessa flokka gilda mismunandi sjónarmið varðandi binditíma og eignasamsetningu.

Flokkun sparnaðar

Lífeyrissparnaður	Annar sparnaður
Lífeyrissjóður Lífeyrir til æviloka. Öorkulífeyrir við starfsorkumissi. Makalífeyrir við fráfall. Barnalífeyrir við starfsorkumissi eða fráfall.	Varasjóður Til að mæta fjárhagslegum áföllum og óvæntum fjárútlátum. Langtímasjóður Til að byggja upp aðrar eignir fyrir framtíðina, t.d. til að greiða fyrir menntun barna eða bæta við tekjur í starfslok.
Viðbótarlífeyrissparnaður Hagstæðasti sparnaðurinn. Sparnaður laus frá 60 ára aldri.	Neyslusjóður Til að safna fyrir neysluvörum eða til að láta draumana rætast.

Tafla 3.9 Í grófum dráttum má skipta sparnaði í lífeyrissparnað og annan sparnað. Lífeyrissparnaður er greiddur samkvæmt reglum lífeyrissjóðs og vörsluaðila lífeyrissparnaðar. Annar sparnaður er alltaf laus en það getur verið gott að skipta honum eftir tilgangi sparnaðar.

Varasjóður

Allir þurfa að eiga sjóð til að mæta tímabundnum fjárhagslegum áföllum eða óvæntum kostnaði. Dæmi um fjárhagslegt áfall getur verið að maður missi vinnuna eða verði að hætta störfum tímabundið vegna eigin veikinda eða einhvers nákomins. Dæmi um óvæntan kostnað er ef fjölskyldan þarf fyrirvaralaust að ráðast í endurbætur á húsnæði eða ef heimilisbíllinn eða dýrt heimilistæki bílar eða skemmist. Að mati fagmanna er til dæmis nauðsynlegt að gera ráð fyrir að útgjöld vegna viðhalds fasteigna geti verið um 2% af verðmæti þeirra á ári og ef fasteignin er eldri en 10 ára geti viðhaldið jafnvel orðið meira. Slíkur tilkostnaður myndast ekki smám saman heldur þarf oftast að leggja út háar fjárhæðir í einu þegar kemur að framkvæmdum vegna viðhalds. Í lok 5. kafla eru dæmi um útreikninga á árlegum viðhaldskostnaði fasteigna.

Varasjóður er sá sparnaður sem einstaklingar ættu að byrja á að byggja upp. Það fer eftir aðstæðum hversu stór varasjóðurinn þarf að vera en oft er nefnt að varasjóður ætti að samsvara þriggja til níu mánaða launum. Því fleirum sem þarf að framfleyta eða því meiri sem skuldirnar eru þeim mun stærri þarf varasjóðurinn að vera. Einstaklingur sem býr einn, skuldar ekkert og er í öruggri vinnu þarf augljóslega minni varasjóð heldur en ung hjón sem hafa nýlega keypt íbúð og stofnað með því til skulda.

Mikilvægt er að gæta þess að varasjóðurinn sé alltaf laus og aðgengilegur þegar á þarf að halda. Við ávöxtun varasjóðs þarf fyrst og fremst að tryggja að ávöxtun sé örugg, veltukostnaður í lágmarki og sveiflur litlar. Sparnaðarform sem uppfylla þessi skilyrði eru til dæmis innlánsreikningar í bönkum og sparisjóðum sem taka mið af peningamarkaðsávöxtun eða ávöxtun ríkisvixla og skammtímasjóðir eða peningamarkaðssjóðir verðbréfafyrirtækja.

Varasjóður er ætlaður til að mæta skyndilegum áföllum og ætti því eingöngu að notast sem slíkur. Nauðsynlegt er að halda honum aðskildum frá öðrum sparnaði og gæta þess að freistast ekki til þess að nota hann í annað. Yfirleitt þarf að grípa til varasjóðsins með stuttum fyrirvara og oftar en ekki er þá brýn þörf fyrir hann.

Langtímasparnaður

Við Íslendingar erum sennilega frekar þekktir fyrir að bjarga hlutum fyrir horn en að hugsa til framtíðar. Langtímasparnaður situr því sennilega á hakanum hjá mörgum. Við ættum hins vegar að taka aðrar þjóðir okkur til fyrirmyndar og leggja hluta af ráðstöfunartekjunum í slíkan sparnað. Tilgangurinn er að byggja upp sjóð fyrir framtíðina, til dæmis til að eignast betra húsnæði síðar á ævinni, til að greiða fyrir menntun barnanna, til að ferðast þegar vinna minnkar eða til að bæta við tekjur í starfslok.

Færa má rök fyrir því að annar sparnaður sé nauðsynlegur til að bæta við tekjur í starfslok. Þrátt fyrir að tekjur úr lífeyrissjóðum ásamt viðbótarlífeyrissparnaði geti farið langt með að tryggja nægar tekjur í starfslok duga þær ekki ef fólk vill hætta snemma að vinna, eða ef ekki hafa verið greidd 10% af heildarlaunum í lífeyrissjóð alla ævina, eða viðbótarlífeyrissparnaður hefur verið greiddur í tiltölulega fá ár. Önnur rök fyrir því að safna upp öðrum sparnaði sem eftirlaunasparnaði eru að eðlilegt sé að hluti langtímasparnaðar sé laus en ekki bundinn eins og viðbótarlífeyrissparnaður. Þótt þessi sparnaður sé ætlaður sem eftirlaunasparnaður getur hann nýst í annað ef aðstæður breytast. Það gildir hins vegar ekki um viðbótarlífeyrissparnað sem er ekki laus fyrr en á aldrinum 60 til 67 ára. Ef í ljós kemur að ávöxtun hefur verið betri en áætlanir gerðu ráð fyrir er gott að geta notað hluta af sparnaðinum í eitthvað annað.

Tíminn vinnur með þér

Aldur	Fjöldi ára til starfsloka	Mánaðarlegur sparnaður til að safna 5.000.000
40	20	13.015
45	15	19.645
50	10	33.228
55	5	74.636

* miðað við 4,5% vexti á ári.

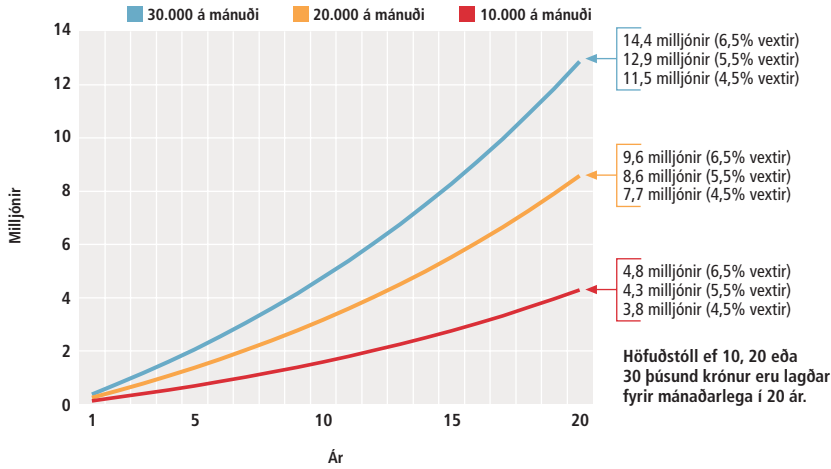
Tafla 3.10 Hér er reiknað með að einstaklingur hyggist hætta að vinna 60 ára og að hann vilji bæta 5 milljónum við eftirlaunasjóðinn sinn. Ef hann hefur 20 ár þarf hann að leggja fyrir 13 þúsund á mánuði en ef sparnaðartíminn eru 10 ár þarf hann að leggja fyrir 33 þúsund krónur á mánuði.

Dæmið hér að framan sýnir að það getur verið erfitt að safna verulegri fjárhæð á stuttum tíma. Því styttri sem sparnaðartíminn er því meira þarf að leggja fyrir í einu og vextir hafa tiltölulega lítil áhrif. Ef sparnaðinum er dreift á langan tíma snýst þetta við: Vextirnir fara að skipta miklu máli og mánaðarlegur sparnaður verður viðráðanlegur.

Langtímasparnað er þannig skynsamlegast að byggja upp með reglulegum sparnaði. Í upphafi er ráðlegt að gefa sér góðan tíma og setja sér markmið um eignasamsetningu en sú ákvörðun ræður mestu um ávöxtun þegar til lengri tíma er litið. Þegar ákvörðunin er tekin þarf meðal annars að horfa til þátta eins og sparnaðartíma, samsetningu annarra eigna, þar á meðal lífeyrissparnaðar og loks áhættupols eða viðhorfs til áhættu.

Sparnaðartími er lykilhugtak þegar kemur að því að velja saman annan sparnað. Með sparnaðartíma er átt við tímang frá því að fjármunir eru lagðir til hliðar og þangað til að þeir verða notaðir. Því lengri tíma sem fjárfestir hefur því meira þol hefur hann til að fjárfesta í ávöxtunarleiðum eins og hlutabréfum sem gefa hæstu ávöxtunina en sveiflast líka mest. Á löngum tíma jafnast sveiflurnar út og ávöxtun verður góð. Ef sparnaðartíminn er stuttur borgar sig að fjárfesta meira í sparnaðarleiðum sem gefa lægri ávöxtun en sveiflast minna, til dæmis skuldabréfum (skuldaþræfingum) eða innlánum í bönkum og sparissjóðum.

Samsetning annarra eigna, eins og viðbótarlífeyrissparnaðar, hefur einnig veruleg áhrif. Sá sem á góða inneign í séreignarsjóði og leggur fyrir 2–4% af launum sem viðbótarlífeyrissparnað verður að taka tillit til þess þegar kemur að ákvörðun um eignasamsetningu annars langtímasparnaðar. Ef viðbótarlífeyrissparnaðurinn er ávaxtaður í verðbréfasafni með mjög háu vægi hlutabréfa kann að vera skynsamlegt að draga úr vægi þeirra af heildareignum með því að hafa minna af þeim í öðrum langtímasparnaði. Ef viðbótarlífeyrissparnaðurinn er hins vegar ávaxtaður að mestu í skuldabréfum eða á innlánsreikningum horfir málið öðruvísi við og þá er

Ef ég væri ríkur – Reglulegur sparnaður

Mynd 3.3 Á fundi sem efnt var til um fjármál fyrir nokkrum árum var rætt um reglulegan sparnað og gefin dæmi um það hvernig hægt væri að koma sér upp dágóðum sjóði á 20 árum. Einn fundarmanna var svo heillaður af tölunum og „töframætti“ reglulegs sparnaðar að hann sagði þessi ógleymanlegu orð: „Hefði einhver sagt mér að spara fyrir 20 árum væri ég ríkur.“

skysamlegt að auka vægi hlutabréfa í öðrum sparnaði að því gefnu að sparnaðartíminn sé ekki of stuttur.

Að lokum þarf að fara yfir áhættuþol og viðhorf til áhættu. Hér er grundvallarspurningin sú hvort einstaklingur þolir að sjá eignir sínar hækka og lækka vegna sveiflna á markaði. Þeir sem þola illa sveiflur ættu að halda sig frá hlutabréfum en þeir sem eru tilbúnir að taka á sig tímabundnar lækkanir og hafa tíma til að bíða eftir að verð hækki aftur ættu að fjárfesta hluta af sparnaði sínum í hlutabréfum. Í 6. kafla er fjallað nánar um ávöxtun eftirlaunasparnaðar.

Neyslusjóður

Þriðji flokkur annars sparnaðar á ef til vill ekki mikið skylt við eftirlaunasparnað en er fyrst og fremst nefndur hér til þess að auðvelda skipulagningu á uppbyggingu sparnaðar. Með neyslusjóði er átt við sparnað eftir að búíð er að byggja upp varasjóð og leggja hæfilega mikið fyrir til að byggja upp aðrar eignir og eftirlaunasparnað. Neyslusjóðurinn er þá sá hluti sparnaðarins sem er lagður fyrir til að safna fyrir heimilistækjum, húsgögnum, ferðalögum, sumarbústað og þess háttar. Á vissan hátt má segja að neyslusjóðurinn sé skemmtilegasti sparnaðurinn þar sem tilgangur hans er að safna fyrir neysluvörum sem keyptar verða í náinni framtíð eða til að byggja upp sjóð til að láta aðra og dýrari drauma rætast.

Það borgar sig að nota neyslusjóðinn til þess að safna fyrir hlutum frekar en að taka lán því að neyslulán eru dýr. Þannig má nefna sem dæmi að einstaklingur þarf að leggja fyrir 26 þúsund krónur á mánuði í þrjú ár til þess að eignast eina milljón ef miðað er við að hann fái 4,5% vexti á sparnaðinn. Ef hann tekur eina milljón að láni og greiðir mánaðarlegar afborganir í þrjú ár þarf hann að borga 32 þúsund krónur á mánuði miðað við 10% vexti. Mismunurinn eru 6 þúsund krónur á mánuði og ef þær væru lagðar fyrir í 3 ár myndi einstaklingurinn eignast 232 þúsund krónur til viðbótar sem hann gæti þá notað í eitthvað annað. Vextir á neyslulánum eru oft hærri en notaðir eru í þessu dæmi og yrði mismunurinn þá ennþá meiri.

Tilgangurinn helgar meðalið. Á vissan hátt er neyslusjóður líkt og varasjóður að því leyti að hann þarf að vera laus og aðgengilegur ef einhver tækifæri bjóðast. Af þessum sökum er eðlilegt að stór hluti neyslusjóðsins sé að mestu fjárfestur í skuldabréfasjóðum og á innlánsreikningum.

Aðrar eignir sem eftirlaunasjóður

Aðrar eignir geta nýst sem hluti af eftirlaunasjóði. Skilyrði fyrir því er að hægt sé að selja eignirnar að hluta eða að öllu leyti, leigja þær eða losa fé vegna þeirra með öðrum hætti.

Dæmi um slíka eign er fasteign en flestir eignast að minnsta kosti eina íbúð á ævinni. Yfirleitt eru fasteignakaup fjármögnuð að stærstum hluta með löngum lánum sem eru jafnvel með lánstíma til 40 ára. Það er því ekki óalgennt að einstaklingar greiði af húsnæðislánum megnið af starfsævinni. Þess vegna er mjög eðlilegt að fólk líti á fasteign sína sem hluta af eftirlaunasjóði og vilji þess vegna ganga á þessa eign í starfslok, ýmist með því að selja og minnka við sig eða með því að minnka eignarhlut sinn aftur, til dæmis með lántöku.

Það getur skipt sköpum fyrir suma að geta gengið á aðrar eignir í starfslok og er dæmi um það að finna aftast í 5. kafla.

Að reikna með framtíðinni

Það er góð tilfinning að búa í haginn fyrir framtíðina. Með því náum við betri árangri og erum betur búin undir að mæta erfiðleikum og því óvænta. Þetta á við á nánast öllum sviðum mannlífsins og einnig í fjármálum. Við sendum börnin okkar í skóla til að undirbúa þau fyrir lífið og framtíðina. Bóndi safnar heyi fyrir veturinn til að gefa skepnum sínum yfir veturinn. Þjálfari undirbýr leikmenn fyrir keppnistímabil til þess að ná árangri í keppni. Einstaklingar leggja fyrir til þess að byggja upp eignir og tryggja afkomu sína síðar á ævinni.

Samanburður á viðbótarlífeyrissparnaði og öðrum sparnaði

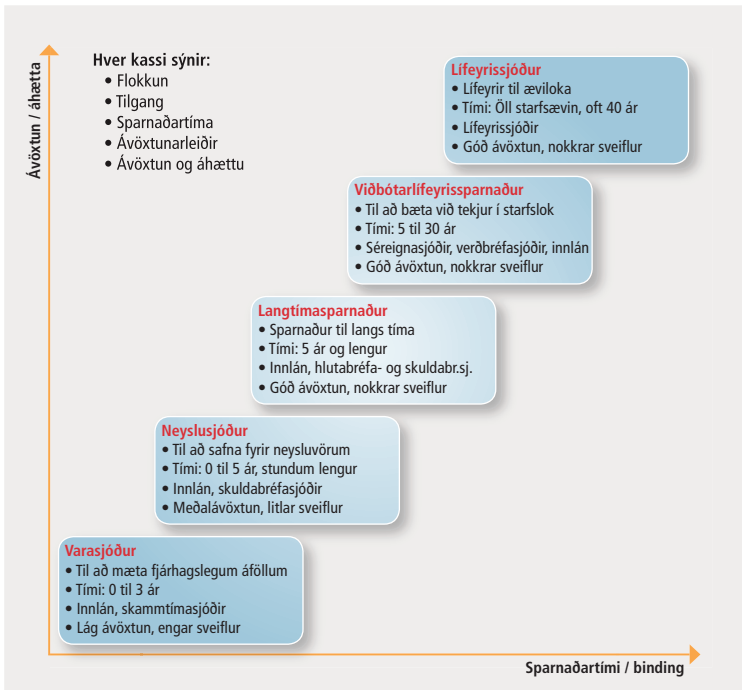
	Viðbótarlífeyrissparnaður	Annar sparnaður
Sparnaður	Sparnaður lagður til hliðar áður en tekjuskattur er dreginn af launum Mótframlag launagreiðanda bætist við framlag réttthafa.	Sparnaður lagður til hliðar eftir að tekjuskattur hefur verið dreginn af launum
Eignarskattur	Ekki er greiddur eignarskattur af innstæðum	Eignarskattur þegar eignir fara yfir ákveðin mörk. Enginn eignarskattur af eignarskattfrjálsum ríkisskuldabréfum eða bankainnstæðum umfram skuldir og hlutabréfum að ákveðnu hámarki
Fjármagnstekjuskattur	Enginn fjármagnstekjuskattur greiddur af vaxtatekjum	Fjármagnstekjuskattur greiddur af vaxtatekjum. Ef einstaklingur á ónýttan persónuafslátt nýtist hann til greiðslu fjármagnstekjuskatts
Tekjuskattur	Tekjuskattur greiddur af útborgunum. Nýta má ónotaðan persónuafslátt til að lækka skattana	Enginn tekjuskattur við innlausn
Tekjutrygging almanna-trygginga	Höfuðstóll og vaxtatekjur skerða tekjutryggingu almennatrygginga	Helmingur vaxtatekna skerðir tekjutryggingu almennatrygginga
Binditími	Inneign bundin til 60 ára og greidd út á a.m.k. sjö árum eða á lengri tíma að vali réttthafa	Inneign alltaf laus
Erfðareglur	Inneign erfist Tekjuskattur ef erfingjar eru maki og börn Tekjuskattur og erfðafjárskattur ef erfingjar eru aðrir en maki og börn	Inneign erfist Erfðafjárskattur
Gjaldþrot	Lögvarin eign, ekki hægt að ganga að við gjaldþrot	Inneign skipt við gjaldþrot
Vaxtabætur	Vaxtatekjur hafa ekki áhrif á vaxtabætur	Vaxtatekjur skerða vaxtabætur

Tafla 3.11 Um þessa tvo sparnaðarflokka gilda ólíkar reglur um binditíma og skattlagningu. Reglur eru líka ólíkar um gjaldþrot og um áhrif á tekjutryggingu almennatrygginga og vaxtabætur.

Sá sem reiknar með framtíðinni leggur fyrir og sparar. Tilgangurinn með sparnaði er margþættur. Við leggjum fyrir til þess ...

- að byggja upp eignir til nota síðar þegar þörfin er meiri.
- að eiga eignir til að mæta fjárhagslegum áföllum.
- að jafna tekjur yfir ævina.
- að fá vexti í stað þess að greiða vexti.
- að eignast meira á ævinni.
- að geta eignast það sem okkur langar í.
- að geta nýtt tækifæri.
- að geta styrkt góð málefni.

Flokkun sparnaðar og heppilegar ávöxtunarleiðir

Mynd 3.4 Við skipulagningu sparnaðar er gagnlegt að flokka hann eftir því til hvers hann er ætlaður. Flokkunin auðveldar skipulagninguna en hún segir líka til um sparnaðartíma sem ræður mestu um hvaða ávöxtunarleiðir eru heppilegar í hverju tilviki. Hægt er að velja aðrar ávöxtunarleiðir en almennt má segja að því lengri sem fjárfestingartíminn er þeim mun hærra getur hlutfall hlutabréfa verið í heildarsparnaði. Það á jafnt við um lífeyrissparnað sem annan sparnað og er miðað við það í þessari flokkun. Í 6. kafla er fjallað um ávöxtun eftirlaunasparnaðar og gefin ráð um eignasamsetningu eftir sparnaðartíma.

Í Biblíunni er sagt frá tveimur mönnum sem fóru ólíkt að í góðæri sem kom á undan harðæri. Annar lagði fyrir og bjó í haginn í góðærinu á meðan hinn eyddi og lagði ekkert fyrir. Þegar harðærið kom átti sá, sem hafði lagt fyrir, forða til að lifa á en hinn átti ekkert og þurfti að leita ásjar hjá þeim sem hafði sýnt forsjá.

Boðskapur þessarar sögu er sígildur. Til þess að komast af án hjálpar þarf að búa í haginn fyrir framtíðina og því er nauðsynlegt að leggja fyrir til þess að geta tekist á við erfiða tíma og átt betri framtíð.

Til þess að ná árangri við að byggja upp eignir með sparnaði er afar mikilvægt að tileinka sér rétt viðhorf. Í stað þess að bíða með sparnaðinn þar til maður telur sig hafa efni á að spara er um að gera að byrja strax. Með því er verið að slá tvær flugur í einu höggi – skapa sér fjárhagslegt öryggi og auka möguleikana á að hætta snemma að vinna. En til þess að svo megi verða þarf að borga sjálfum sér fyrst og

best er að skipta sparnaðinum í lífeyrissparnað, varasjóð, langtímasparnað og neyslusjóð.

Það er skemmtilegt að spara og sparnaður þarf ekki að vera mikill til þess að ná árangri. Með því að leggja fasta fjárhæð fyrir með ákveðnu millibili, til dæmis mánaðarlega, geta allir myndað sér sjóð. Ef byrjað er snemma þarf fjárhæðin ekki að vera há hverju sinni og það er betra að byrja smátt og auka frekar á sparnaðinn þegar í ljós kemur að dæmið gengur upp. Með því móti myndast sjóður sem kemur sér vel í framtíðinni.

Á Íslandi bjóðast nú fjölmörg sparnaðartækifæri til að búa í haginn fyrir framtíðina. Með viðbótarlífeyrissparnaði geta einstaklingar aukið við tekjur sínar í starfslok með því að greiða 2–4% af launum inn á bundna vörslureikninga. Á móti því að peningarnir verða bundnir til starfsloka kemur umbun með mótframlagi launagreiðanda og hagstæðum skattalegum reglum. Annar sparnaður þarf svo að bætast við til að byggja upp sjóð til að mæta óvæntum fjárútlátum eða til að láta draumana rætast.